

Schrijven

magazine

Jaargang 23, nummer 1

februari 2019

€ 6,95

schrijvenonline.org

Hoe maak je
een rond
personage?

**Schrijven maakt
gelukkig** –
nu wetenschappelijk
bewezen

**De negen grootste
schrijfvalkuilen**
En hoe die te
voorkomen

Schrijven met al je
zintuigen

- Jaap Robben over de perfecte zin
- Bouw je eigen fantasywereld
- Show, don't tell in non-fictie

Haruki Murakami

De beste tips van
de Japanse
grootmeester

8 710206 247278

00119

Vertonen, niet vertellen!

Schrijvers van literaire non-fictie over hun metier

‘Er zit een bepaalde schoonheid in het feit dat iets waar is,’ aldus de onlangs overleden schrijver V.S. Naipaul. Hoe krijg je die schoonheid op papier in een prachtige stijl? Deel 2 van de serie over literaire non-fictie: literaire technieken.

Door Astrid Schutte

Ik weet qua literaire technieken niet zo goed wat ik kan,’ biecht Lieve Joris op. Een nazomerson legt een schittering over de houten vloer van haar Amsterdamse appartement. Tot haar verrassing kon ze het ooit voor weinig geld gehuurde huis vijftien jaar geleden kopen, dankzij het succes dat ze had met haar boeken. Haar eerste schrijfjaar waren financieel alleen haalbaar omdat ze ‘lichte vleugels’ heeft: geen kinderen, geen auto en geen materiële dingen die ze belangrijk vindt. Bij de *Haagse Post* (nu: *HP/De Tijd*), waar ze twaalf jaar werkte, werd de Vlaamse Joris geschoold in de technieken van *New Journalism*: journalistiek die gebruikmaakt van literaire technieken, met een accent op: *show, don’t tell*.

Ze was een van de eerste journalisten in Nederland die de marginale positie van veel Turkse en Marokkaanse jongeren signaleerde. Een paar weken hing ze rond op een veldje tegenover een huishoudschool waar Turkse jongens samenkwamen. Achter haar typemachine beschreef ze de scènes die ze voor zich zag. Hun stoerdoenerij. En hoe een meisje van de huishoudschool op zo’n jongen af kwam lopen om te vragen wanneer ze kleertjes gingen kopen. Voor hun kind, waarvan de bolling al zichtbaar was. In haar boeken is ze aanwezig als persoon. ‘Ik ben degene die je rondleidt, al

mag het nooit zo zijn dat ik door het beeld loop.’ *Terug naar Neerpelt* (2018) opent met een telefoongesprek dat ze heeft met haar vader, die vertelt dat broer Fonny tegen een boom gereden is. Onder invloed natuurlijk, denkt ze en zo weet de lezer het ook. Haar vader vertelt het er namelijk niet bij.

Perspectief

Het pauperparadijs (2008) en *Ondanks de zwaartekracht* (2017) van Suzanna Jansen zijn ook in de ik-persoon geschreven. Die vorm heeft te maken met de zoektocht die ze aflegt als auteur, legt Jansen uit. ‘Bij *Het pauperparadijs* wilde ik alles weten over Veenhuizen. Wat maakte dat mijn voorouders tot in officiële documenten logen over hun geschiedenis daar?’ Voor haar laatste boek wilde ze uitzoe-

ken wie de architect Cor van Eesteren was en wie danseres Steffa Wine, wiens fascinerende balletschool ze dagelijks passeerde, zonder er lessen te kunnen nemen.

Maar het hoeft niet, werken met een ik-perspectief, al is de non-fictieschrijver per definitie de detective die verslag doet van zijn of haar speurtocht. Marian Rijk schreef *Polderpioniers* (2016), over haar Zeeuwse familie, en *Eeuw in versnelling* (2018), over de familie van fietsproducent Gazelle, in hij/zij-perspectief, afgewisseld met stukken waarin zij als alwetende verteller verhaalt over bijvoorbeeld seksuele voorlichting in de 19de eeuw of hoe fietsen aanvankelijk vooral een sport was voor de beter gesitueerden. 'Er is geen gouden regel,' zegt Rijk over de perspectiefkeuze. 'Het moet passen.'

Spanningsboog

'De keuze voor een bepaald perspectief wordt mede bepaald door het verhaal dat je wilt vertellen en heeft gevolgen voor de spanningsboog die je wilt creëren,' zegt Jansen. Jansen start in *Ondanks de zwaarte kracht* met de droom van architect Cor van Eesteren die een nieuwe leefwereld wil scheppen. Daarna introduceert ze zichzelf: op een schoolreünie blikt ze terug op niet nagejaagde dromen, zoals haar balletdroom en de dichtersdroom van haar vroegere klasgenoot Simon. Daarna introduceert ze danseres Wine. Met de zin 'wat hadden zij dat ik niet had', markeert ze het begin van haar spanningsboog.

Spanning creëren moet je doen vanaf het eerste begin, vindt Rijk. 'Zonder een duidelijke spanningsboog leest geen lezer een boek tot zijn eind. Je moet dus altijd: boem, meteen erin!'

'Metene boem erin' doet Jansen ook in haar eerste boek. *Het pauperparadijs* opent met de scène van een dronken vader die tevergeefs zijn huis in wil. Joris hanteert de techniek ook. *Terug*

naar Neerpelt opent met het auto-ongeluk van broer Fonny.

Show, don't tell

Beeldend vertellen is belangrijk. Rijk: 'Vertonen, niet vertellen' vertaalt ze het New Journalism-adagium *show, don't tell* voor haar studenten op de Schrijversacademie. *Eeuw van versnelling* (2018) opent bijvoorbeeld met een bedrijfsfeest van Gazelle uit de jaren zestig. De witte feesttent, de agenten die thuis zijn opgehaald met een bus, de veertig serveersters in zwarte jurkjes en witte schortjes en de directeuren, Marius, Gé en Wim Breukink in keurige pakken en glimmend zwarte schoenen. 'Vertonen in plaats van vertellen zorgt ook voor ritme,' zegt Rijk. 'Als je een scène neerzet, moet je inzoomen. Je beschrijft gedetailleerd wat een situatie betekent voor een persoon. Inzoomen is vertragen en dat zorgt voor een ander tempo dan wanneer je tien jaar in een paar zinnen samenvat.'

Variatie is sowieso belangrijk, stelt Jansen. 'Wisselen tussen personages. Korte zinnen afwisselen met lange, zodat de lezer ook adempauzes heeft. Het gaat om het ritme. Net als bij muziek.'

Hoe ze bepaalt wanneer een wissel nodig is? Jansen: 'Ik lees wat ik geschreven heb altijd hardop voor mezelf voor. Dan hoor ik of ik iets veranderen moet.'

Cliffhangers

Ook cliffhangers gebruiken de non-fictieauteurs alle drie: een verhaal beginnen en dan niet meteen in het hoofdstuk daarop vertellen hoe het verder gaat. Het eerste hoofdstuk van *Terug naar Neerpelt* eindigt met het vertrek van de ik-persoon naar haar ouderlijk huis, waar grote consternatie heerste over het ongeluk van broer Fonny. De vriend van de ik-persoon wil alleen mee onder de voorwaarde dat ze niet wéér met haar vader in de clinch gaat. Dat gebeurt namelijk vaak. 'Ik ben daar wel

vandaan gegaan maar ik ben niet ongetroffen uit de strijd gekomen,' besluit Joris. Daarmee zet ze een spanning in die pas aan het einde van het boek een ontlading vindt.

In *Het pauperparadijs* introduceert Jansen in hoofdstuk drie hoofdpersoon Tobias Braxhoofden die zich bij de Hollandse strijdkrachten meldt als duidelijk wordt dat Nederland in de oorlog tussen Engeland en Frankrijk meegesleurd gaat worden. Aan het einde van het hoofdstuk zwaait hij af en gaat hij een nieuw chapter in zijn leven tegemoet. Welk? Dat verklapt Jansen nog niet. Het volgende hoofdstuk start met Veenhuizen-oprichter Johannes van den Bosch. Pas in hoofdstuk vijf

'Als je een scène neerzet, moet je inzoomen.'

Suzanna Jansen

© TESSA POSTHUMA DE ROER

verneemt de lezer hoe het verder gaat met Tobias Braxhoofden. *Eeuw van versnelling* start met het moment in de jaren zestig dat de fietsenverkoop stagneert. Worden er medewerkers ontslagen? Het antwoord hoort de lezer pas tegen het einde van het boek. Daartussenin verhaalt Rijk over de opkomst van de fiets in Nederland en hoe Gazelle marktleider wordt.

Onnatuurlijk

Niet alles wat in fictie kan, is in non-fictie mogelijk, vindt Rijk. Uit brieven citeren of suggereren dat een persoon zich iets afvraagt, mag. Maar een complete dialoog 'voelt niet waarheidsgetrouw', omdat niet zeker is hoe de personages met elkaar hebben gesproken. En dat is juist wat Rijk nastreeft: de werkelijke gebeurtenissen reconstrueren. 'Dit probleem los je dan op door bijvoorbeeld de indirecte reden te gebruiken.' Een voorbeeld uit *Eeuw in versnelling*: De burgemeester houdt een toespraak op de personeelsfeesten. Hij spreekt zijn diepe respect uit voor de zeventigjarige Gazelle-fabriek, schrijft Rijk dan.

'Wat in een thriller bovendien wél werkt, maar in literaire non-fictie niet, is een rookgordijn creëren,' zegt Rijk. Een thriller kan spelen met de lezer: informatie achterhouden om de spanning op te wekken. Je moet de waarheid vertellen. Anders word je als schrijver onbetrouwbaar.'

Stijl = kwaliteit

Is bij de keuze van een non-fictieonderwerp bijna alles mogelijk, voor stijl geldt het bijna tegenovergestelde: lang niet alles is goed. 'Stijl is zo'n belangrijk kwaliteitscriterium,' zegt uitgever Leonoor Broeder van Atlas Contact. 'Het onderwerp is daaraan ondergeschikt.'

'Stilistische kwaliteit is héél belangrijk,' zegt ook Tanja Hendriks, uitgever van Ambo Anthos.

'Ik heb een setje criteria waar ik naar

kijk als ik een boek beoordeel,' zegt Henk van Renssen, acquirierend redacteur bij Balans. Naast de vraag of de auteur iets interessants te vertellen heeft, kijkt hij naar andere stijlaspecten. 'Is er een goede spanningsboog? Een duidelijke vertelstructuur? Veel non-fictieboeken beginnen met een ontdekking van de ik-figuur. Hij of zij vindt brieven op zolder die vertellen over een grootste liefde bijvoorbeeld. Ook belangrijk is: kan de auteur hoofd- en bijzaken goed van elkaar onderscheiden? Is de stijl mooi? Als de auteur wiebelt en de ene keer heel losjes formuleert en dan weer dure taal gebruikt, dan krijg je geen consequente vertelstem. Bij grote schrijvers zie je dat natuurlijk minder. Maar niet altijd. Gelukkig zijn er meestal wel een paar herschrijfrondes waarin je dit probleem kunt oplossen.'

'Een valkuil van sommige non-fictieschrijvers, is ook dat ze compleet willen zijn,' zegt Tanja Hendriks van Ambo

Anthos. 'Het lijkt een open deur, maar de neiging bestaat als je veel van een onderwerp weet. Daarom besteden we veel tijd aan de beginfase als een auteur start met schrijven. Wat wil je als auteur vertellen? Voor wie? We vragen ook altijd naar een synopsis en de structuur van het boek. Welke structuur geeft de mooiste spanningsboog? Je kunt natuurlijk bij de geboorte van je hoofdpersoon beginnen. Maar het is vaak veel spannender een ander punt te nemen.' De belangrijkste tip van de uitgevers is echter: veel lezen! Van Renssen: 'Kijk hoe andere auteurs het doen. Met welke technieken creëren ze emotie? Hoe bouwen ze dialogen? Schrijven ze beeldend? Gebruiken ze understatement?' Broeder beaamt het: 'Ontzettend veel lezen is mijn advies. En je steeds afvragen: waaróm vind ik dit goed of slecht? Daar leer je van!' ■

Volgende maand deel 3: Angst voor de vuile was.

Lieve Joris

'Een **valkuil** van sommige non-fictieschrijvers, is ook dat ze **compleet willen zijn**.'